

<https://doi.org/10.53656/ped2025-4s.01>

ЕФЕКТИВНОСТ НА АКАДЕМИЧНАТА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛНОСТИ

Проф. д-р Мария Тенева

Тракийски университет – Педагогически факултет

Резюме. Статията представя проблема за качеството на академичната подготовка на студентите педагози. Анализирани са двустранна взаимовръзка между дейностите на двата субекта в процеса на обучение, преподаване – учене, които оказват влияние върху неговата ефективност. Целта на проведеното изследване е да се установи как се реализира подготовката на студентите в академична среда. Диференцирани са фактори, които имат отражение върху ефективността на ученето. В резултат на изследването се установява висока степен на мотивация за активно участие на студентите в лекционните часове. Самоподготовка за предстоящи изпити в условия на пълна концентрация на вниманието. Целенасочени усилия за формиране на знания, умения и компетентности върху целия преподаден от лекторите учебен материал и преобладаващ конвергентен стил на ученето.

Ключови думи: образование; преподаване; учене; ефективност

Въведение

В съвременния динамичен век на дигитализация, бурно развитие на технологиите, нови открития в различни области на науката, промени в обществения живот с нарастваща актуалност е реализацията на идеята за учене през целия живот. Еволюционните процеси на човечеството поставят предизвикателство пред хората на съвременното да увеличават своя престой в образователното пространство. Различните сектори на икономиката в глобалния свят се нуждаят от специалисти с формиран комплекс от ключови компетентности, гъвкави умения, креативност, инициативност, творчески изяви. Това поставя сериозни предизвикателства пред образователните институции, създаващи кадри за пазара на труда. Развитието в икономическо отношение общества влагат огромен финансов ресурс в своите образователни системи. Акцентира се върху ефективността на образователния процес, а не върху размера на финансовия и човешкия ресурс, вложени в образованието на бъдещите творци на човешкия прогрес. Взаимовръзката общество – образование е разкрита в

изследователските търсения на И. Шивачева-Пинеда. Тя изтъква, че от една страна, обществото определя какво и как да се учи, а от друга страна, е зависимо от съдържанието и качеството на образованието. Според нея „Образованието изпълнява обществена поръчка, като удовлетворява обществените потребности за неговото възпроизвеждане чрез подготовка на следващото поколение – граждани с определени необходими на обществото ценности, поведение, компетентности и възможности“ (Shivacheva-Pineda 2023, p. 27). Такъв тип граждани може да се приемат като двигатели на развитието на съвременното общество, което, от своя страна, ще предостави нови условия, ще формира потребности от по-високи йерархични равнища и ще предяви по-високи изисквания пред образователната система. Този факт провокира висшите училища, подготвящи учители за бъдещето да прилагат гъвкави и ефективни технологии на обучението, насочени към реализиране на високо качество на академичната подготовка на завършващите студенти, което би оказало положителна проекция върху просперитета на обществото.

Теоретични аспекти на проблема за педагогическата ефективност

Ефективността като понятие може да се разглежда като отношението между качеството на дейността и степента на приближаване до крайните или зададените цели. Ефективността би могла да се приеме като измерител на дейността. Понятието „ефективност“ е необходимо да бъде осмислено не само в качествен, но и в количествен аспект, тъй като предполага реализиране на теоретически възможен резултат по отношение на поставените цели. Изследователите обвързват ефективността не само с реализирането на поставените цели, а я разглеждат във взаимовръзка с разхода на усилия, или с размера на вложените средства за постигането на крайните цели. Такова становище изтъква Б. Господинов, според когото „Когато се говори за ефективност, се има предвид преди всичко необходимостта поставените цели да бъдат постигнати с разходването на колкото може по-малко ресурси (Gospodinov 1998, p. 10). В дидактически аспект ефективността предполага да се реализира такова обучение, което позволява да се направи съпоставка между текущите резултати и тези, които се очакват. С помощта на дидактическата ефективност се оценява степента на реализация на учебните цели в сравнение със зададените или възможните. Както изтъква В. Блинов: „Ефективността от дидактическа гледна точка е показател за това, как в процеса на учебната дейност (ученето) конкретните резултати се преобразуват в резултати със социална значимост“ (Blinov 2001, p. 67). Дидактическата ефективност се влияе от умението на обучаемия да решава проблеми. В стремежа си към изясняване на пътя на човешкото познание Дж. Андерсон изтъква, че „в основата си всички когнитивни действия по своя характер се явяват решения на проблеми“ (Anderson 2002, p. 36). За ефективното учене е характерен преходът от използването на

декларативни знания към прякото използване на процедурни знания. Компетентните хора се отличават с богатството на перцептивните свойства за кодиране на проблема, с възможността да разпознаят повече комбинации от различни елементи, с начина, по който съхраняват и извличат от дълговременната памет необходимата информация, което предполага добра конструкция на знанието. Дж. Андерсон изтъква, че отсъствието на предметно-специфични знания не може да се компенсира нито от обширните познания в определени области, нито от високия коефициент на интелигентност на личността (Anderson 2002). Настоящата теория намира своите проекции при изясняване на проблема за ефективността на ученето като регламентира няколко етапа, през които преминава усвояването на знанията, формирането на умения и компетентности. На първия етап се реализира усвояването на задълбочени знания от обучаемите в определени научни области. Вторият етап се свързва с използването на усвоените знания и превръщането им в инструмент за придобиване на нови знания, с наличието на вътрешна мотивация за учене, способности за структуриране на информацията и усилване на връзките между отделните ѝ елементи. Постигането на такъв резултат при ученето, когато обучаемият използва знанието като инструмент за придобиване на ново знание чрез собствени усилия, е в унисон с идеята за реализирането на четирите основни стълба на модерното образование, представени от Жак Делор в доклада за качеството на образованието през XXI век: да се учим да знаем (learning to know); да се учим да действваме (learning to do); да се учим да живеем заедно (learning to live together); да се учим да бъдем себе си (learning to be) (Delor 1996). Проблемът за ефективността на ученето съотнесен към прогреса на обществото, ангажира вниманието на съвременните български изследователи в областта на педагогиката (Andreev 2001; Delibaltova 2004; Gospodinov 2001; Chavdarova-Kostova, Delibaltova, Gospodinov 2012; Radev, Legkostup, Aleksandrova 2011; Zhelyazkova 2023). В своите научни търсения М. Андреев обвързва ефективността на ученето с постигнатото съотношение между цялото количество информация, предоставена на обучаемите в процеса на обучение, и онази част от нея, която се е превърнала в знания за тях, като не се отчитат вложените усилия на обучаемите за овладяване на постъпилата към тях информация и превръщането ѝ в знания (Andreev 2001). В. Делибалтова доразвива идеята за педагогическата ефективност, като изтъква необходимостта от прилагане на „идеална“ технология на обучението, която според авторката трябва да бъде специално организирана, когнитивно ориентирана, адаптивна, насочена към обогатяване опыта на обучавания, съдействаща за удовлетворяване не само на обществените потребности, но и на метапотребностите на личността. В този аспект обучаемият ще бъде подпомогнат с по-малък разход на усилия да трансформира информацията в знания (Delibaltova 2004). С. Чавдарова-Костова и колектив изтъкват двустранната

връзка преподаване – учене по отношение на ефективността на процеса на обучение, като поставят акцент върху процеса на ученето. Посочват, че познаването на тези два педагогически феномена би съдействало за тяхното ефективно конструиране и реализиране (Chavdarova-Kostova, Delibaltova, Gospodinov 2012). По отношение на ефективността на ученето в обучението П. Радев и колектив посочват, че процесът на учене се свързва с промяна в поведението на обучаемите и следва да се разглежда като интеграция между създадените предметно-съдържателни практики, овладяното познание, формираните адаптационни механизми на личността към променящите се условия на средата (Radev, Legkostup, Aleksandrova 2011). Изследователката Желязкова анализира комуникативния характер на процеса на обучение и обвързва неговата ефективност с постигнатите резултати от обучаемите. Тя изтъква, че ефективното обучение се характеризира с емоционална комуникативна връзка между субектите обучаем – учител, която оптимизира процеса на постигане на високи резултати в учебна среда (Zhelyazkova 2023). Разкрива се градивна взаимовръзка между ефективността на преподаването чрез методи, които въвлечат обучаемите в активно взаимодействие, и ефективността на ученето. Използването на активни методи за преподаване поставя обучаемите в активна позиция, повишава мотивацията им за самостоятелно търсене и откриване на научните истини, реализира се проблемен тип обучение, което оказва положителни проекции върху ефективността на усвояване на учебното съдържание. В педагогическата практика наред с традиционното обучение се прилагат нетрадиционни подходи, чрез които се цели обучаемият в най-висока степен да се реализира като субект, да му се отреди активна и инициативна позиция, в която да се прояви. Според А. Кръстева, за да бъде ефективен процесът на обучение, не бива да се изисква от обучаемите да усвояват по репродуктивен начин скучно преподадения им учебен материал, а трябва да бъдат провокирани от преподавателите да проверяват научните истини, да изказват предположения и хипотези, които да доказват по емпиричен начин, да конструират своето собствено познание, да достигат до научните знания чрез активна мисловна дейност (Krasteva 2004). Използването на нетрадиционни подходи в образователната среда съдейства за промяна на Аз-позицията на обучаемите. Стимулира се тяхната активност и емоционална приобщеност към ученето, провокират се тяхната креативност и самостоятелност. Това становище се споделя от К. Weinstein, която счита, че поставянето на обучаемия в активна позиция съдейства за постигане на висока ефективност на ученето (Weinstein 1998). Теорията на К. Weinstein се базира върху идеята за реализиране на активно учене, основано на въпросите. Акцентира се върху ролята на въпросите за стимулиране на активно учене. Изтъква се, че посредством въпросите, които задаваме на другите и получаваме от тях, ние отправяме предизвикателства и същевременно приемаме предизвикателства към собствена-

та си личност. Въпросите съдействат за осмисляне на учебното съдържание и формиране на рефлексивни умения. Парадигмата на активното учене е основана върху идеята за активно включване на обучаемите в процеса на обучение чрез създаване на проблемни ситуации, решаване на казуси, работа в малки групи, симулационни игри и други интерактивни техники. При активното учене акцентът се поставя върху действието, „правенето“ и съпътстващите процеса преживявания, а не върху измерването на резултата (оценяването). При организираното по този начин учене студентът по рефлексивен път преосмисля собствения си опит и открива личностен смисъл от ученето за самия себе си. Върху ефективността на академичната подготовка на студентите значимо влияние оказва количеството информация, която обучаемите усвояват. Учените, работещи в областта на когнитивната психология, се опитват да дадат логично обяснение как функционира човешкият мозък, как се осъществяват процесите на мислене и учене. Робърт Стърнбърг изтъква, че човешката памет е силно ограничена в нещата, които може да поеме и задържи дори за кратко. Според него, за да се осъществи по-резултатно запомняне, информацията трябва да бъде разделена на „късове“. Учените интуитивно стигат до идеята, че „късът“ е модел от по-базисни елементи, които човекът е научил преди (Sternberg 2012). Човешката памет работи най-ефикасно, когато използва миналото учене, за да разпознава познатите късове сред материалите, които трябва да бъдат научени. Разпознавайки и използвайки готовите късове, човек е облекчен в овладяването на нов материал, тъй като количеството ново учене силно намалява. В този аспект може да се изтъкне, че академичната подготовка на студентите би била по-ефективна, ако те съумяват да управляват по-ефективно своето време и ежедневно отделят няколко часа за самоподготовка. Възприемането на огромно количество информация за кратко време възпрепятства осъществяването на връзка между стари и нови знания. Интензивното натоваване с огромно количество информация съдейства за психическо претоваване на личността, съпроводено с ниско равнище на разбирането, и възпрепятства трансформирането на знанията от краткотрайната в дълготрайната памет. Съществува взаимовръзка между некогнитивните (емоционално-волевите) и познавателните процеси. Като параметър на ефективността на академичната подготовка на студентите може да се приеме тяхната мотивация за реализиране на дейността учене. К. Марков изяснява механизма на пораждаване на мотиви за учене в индивидуалното развитие на човека. Според Марков мотивите за учене се формират в резултат на цялостното образование и възпитание на личността. Авторът дефинира мотивацията за учене като „комплекс от разнообразни подбуди, който възниква в резултат на екстериоризацията и интериоризацията и обуславя – учебната дейност на човека, постиженията му и социалното му поведение“ (Markov 2007, p. 80). В контекста на мотивацията за учене едни мотиви провокират дейността на

обучаемия, предават ѝ личностен смисъл, а други действат едновременно с първите и изпълняват функцията на допълнителни подбуди за учещия. Ефективността на ученето се влияе от това кои мотиви са смислообразуващи за личността. Когато познавателните мотиви са водещи за студента, се гарантира по-висока ефективност на неговата академична подготовка. Човек учи по-добре, когато е мотивиран да извършва тази дейност. Когато обучаемият е разсеян и не може да се концентрира върху учебните задачи, тогава ученето е по-ограничено и неефективно. Това провокира когнитивните психолози да изучават познавателните процеси не в изолация, а във взаимовръзка и във взаимодействията им един с друг и с некогнитивните процеси. Ролята на университетските преподаватели наред с активното преподаване, което поставя обучаемите в активна позиция и провокира тяхното самостоятелно мислене и креативност, се пренася и върху това да разкрива практическата приложимост и полезност на теоретичните знания, да мотивира студентите за активно взаимодействие както с академичните преподаватели, така също и със своите състуденти, да им посочва стратегии за ефективно усвояване на учебното съдържание.

От направения анализ на научна литература по проблема за ефективността в процеса на обучение може да се обобщи, че изследователите в областта на педагогиката и психологията открояват този значим проблем още през 70-те и 80-те години на ХХ век. Теориите се доразвиват, надграждат през новото хилядолетие, като не само се предлагат приемливи начини за измерване ефективността на ученето в процеса на обучение, но се извеждат и параметри на дидактическата ефективност. Съвременната образователна парадигма предполага постигане на максимално възможни резултати от обучаемите в процеса на обучение с оптимален разход на средства, което би съдействало за ефективното реализиране на еволюционните процеси на обществото. Това поставя сериозно предизвикателство пред висшите училища, които създават кадри за икономиката на бъдещето по отношение на това какво е качеството на академична подготовка на студентите и може ли да гарантира ефективна реализация на завършващите специалисти в контекста на перманентно повишаващите се изисквания на пазара на труда.

Методология на изследването

Обект на настоящото изследване е процесът на обучение във висшето училище.

Предмет на изследване е ефективността на академичната подготовка на студентите от педагогическите специалности.

Целта на изследване е да бъдат диференцирани комплекс от ключови фактори, които оказват влияние върху качеството и ефективността на академичната подготовка на студентите.

Изследователски метод: анкета

Контингент на изследването: в изследването са обхванати 40 студенти в първи курс, представители на три от педагогическите специалности, които се обучават в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора: „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“, „Педагогика на обучението по информационни технологии“, „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. Изследването е проведено през месец юни 2024 г. чрез лично анкетиране на респондентите. За постигане на по-голяма достоверност на отговорите анкетните карти се предоставят за анонимно попълване. С цел разкриване профила на обхванатите в изследването студенти от тях се изисква да посочат своя пол, хронологичната си възраст в години и специалността, в която се обучават във висшето училище. Проведеното изследване не претендира за представителност.

Анкетната карта е конструирана за целите на настоящото изследване. Разкривайки двустранната връзка преподаване – учене по отношение на постигане на ефективен процес на обучение, въпросите в анкетната карта са насочени както към определяне стила на преподаване на университетските преподаватели от Педагогическия факултет, така също и към разкриване на ключови фактори, оказващи влияние върху академичната подготовка на студентите, като: поведение по време на лекции, концентрация на вниманието при подготовка за изпит, избор на ефективна стратегия за самоподготовка, индивидуален стил на учене.

Резултати

Общият брой на респондентите е 40. Те са разпределени по специалности, както следва: „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“ – 13 студенти, които представляват дял от 32,5% от всички изследвани лица; „Педагогика на обучението по информационни технологии“ – 12 студенти, които представляват дял от 30% от изследваните лица; „Педагогика на обучението по физическо възпитание“ – 15 студенти, представляващи дял от 37,5% от обхванатите в изследването студенти. Респондентите са разпределени по пол в две равни по численост групи. 50% от изследваните студенти са представители на женския пол и 50% са представители на мъжкия пол.

Фигура 1. Разпределение по пол

От графиката на фиг. 1 може да се разкрие привлекателността на педагогическата професия както за жените, така и за мъжете. Разпределението по пол на респондентите по специалности е следното: 27,5% жени и 5% мъже от специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“; 17,5% жени и 12,5% мъже от специалност „Педагогика на обучението по информационни технологии“; 5% жени и 32,5% мъже от специалност „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. Досега съществуващите статистики разкриват тенденция към феминизиране на учителската професия, което има негативно отражение върху обучаемите, тъй като обществото им предоставя възможност да възприемат предимно типа професионално поведение на учителя жена. Стремещът на управленските органи в сферата на образованието в Република България към повишаване престижа на учителската професия има вече своите положителни резултати. Все повече млади хора, и от двата пола, избират да се посветят на професията педагог. Доказателство за това са равните – дялове 50% жени и 50% мъже, които участват в настоящото изследване. От представените изследователски данни се разкрива тенденция към предпочитание на мъжете и на жените за обучение в различни педагогически специалности. Най-голям дял от обхванатите в изследването студенти представляват жените, които се обучават в специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“ (27,5%). Най-много от включените в изследването мъже се обучават

в специалност „Педагогика на обучението по физическо възпитание“ (32,5%). Резултатите посочват по-силно изразено предпочитание за обучение по изобразително изкуство от представителите на женския пол, а по физическо възпитание – от мъжкия пол. При респондентите от специалност „Педагогика на обучението по информационни технологии“ не се наблюдава силно изразена полова диференциация. Специалността е предпочитана за обучение както от представителите на женския, така също и от представителите на мъжкия пол. От тази специалност в изследването са включени 17,5% жени и 12,5% мъже.

Резултатите от проведеното изследване посочват, че в Педагогическия факултет на Тракийския университет се обучават предимно млади хора във възрастта 19 – 20 години. Разпределението на респондентите по възраст може да бъде представено на фигура 2.

Фигура 2. Разпределение по възраст

Графиката на фиг. 2 потвърждава тенденцията към перманентно учене. Динамичността на съвременното поставя сериозно предизвикателство пред личността да овладява нови знания, умения, компетентности през целия живот. Професионалният избор се влияе както от потребностите, способностите, интересите на личността, така също и от състоянието на пазара на труда, от престижа на професията, от семейните традиции и др. По отношение на учителската професия може да се отбележи, че наред с повишаване на нейния престиж (на базата на перманентното повишаване на възнаграждението за по-

ложения труд) значима роля за професионалния избор има и възможността за професионална реализация на трудовия пазар. Съвкупният дял на студентите в диапазона 19 – 24 години представлява 85%. Тенденцията за избор на педагогическите специалности предимно от студенти до 24-годишна възраст би оказала положителна проекция върху друг негативен факт – застаряването на кадрите, практикуващи учителската професия. Дял от 15% заемат студентите на 25 години и надвишаващите тази възраст.

По отношение диференциране стила на преподаване на академичните преподаватели от респондентите се изисква да посочат по какъв начин техните преподаватели представят учебното съдържание по време на аудиторните занимания. Предоставя им се възможност да избират от няколко варианта: а) използват пасивни методи на преподаване (четат/ разказват съдържанието по представените теми); б) използват активни методи на преподаване (мултимедийни презентации, дебат, дискусия, симулация, мозъчна атака, работа по проект и др.). Получените резултати представляват висок атестат за професионалната дейност на академичните преподаватели от Педагогическия факултет на Тракийския университет, тъй като 100% от обхванатите в изследването студенти посочват, че техните преподаватели използват активни методи за преподаване. По време на своите лекции те реализират висока степен на взаимодействие не само на равнище преподавател – студент, но и на равнище студент – студент. Създават се условия за формиране на гъвкави умения и компетентности, като: критичен подход към възприемането и осмислянето на научните истини, стимулиране на самостоятелното и творческото мислене на студентите, проява на креативност, умения за представяне на иновативни решения, за защита на собствена теза с аргументи, за работа в екип, за инициативност. Ефективното представяне на учебното съдържание от университетските преподаватели би могло да се разглежда като предпоставка за реализиране на ефективно учене от студентите. То е в пряка зависимост от уменията на преподавателите да трансформират външната мотивация за учене на студентите във вътрешна, да ангажират личносно обучаемите с представените в аудиторни условия теми, да създават възможност за личностната им изява и за ефективно екипно взаимодействие в групата от професионални съмишленици, да разнообразяват дидактичната технология, като осигуряват реализиране на интерактивен процес на обучение.

За целите на настоящото изследване се приема, че като фактори, от които се влияе ефективността на академичната подготовка на студентите, освен стила на преподаване на академичните преподаватели могат да бъдат разглеждани: поведението на студентите по време на лекции; равнището на съредоточеност и задълбоченост при самоподготовката им върху преподадените теми; стратегията, която обучаемите прилагат при подготовка за изпит, както и стилът на тяхното учене.

За разкриване на факторите, оказващи влияние върху ефективността на

академичната подготовка на студентите от обхванатите в изследването педагогически специалности, съдействат формулираните въпроси от анкетната карта. За да бъде разкрита спецификата на поведението на обучаемите по време на лекционните занимания, от тях се изисква да отговорят на въпроса „Какво е поведението Ви по време на лекции?“ с три възможности за отговор: а) следя внимателно изложението на преподавателя, участвам в обсъжданията / в практическите и творческите дейности; б) водя си записки по представените теми, участвам в предоставените от преподавателя дейности; в) ползвам мобилен телефон (следя социалните мрежи, изпращам съобщения и др.). Резултатите може да бъдат представени по следния начин:

Фигура 3. Поведение на студентите по време на лекции

От графиката на фиг. 3 е видно, че съвкупно 90% от изследваните студенти имат адекватно поведение по време на аудиторните занимания. 55% следят внимателно презентациите на преподавателите и участват активно в обсъжданията. 35% конспектират най-важното от съдържанието, което представят преподавателите, и вземат активно участие в интерактивните беседи, дебати и другите възможности за проява на креативност и творчество, които им се предоставят по време на лекции. Високият процент студенти (90%), които проявяват желано поведение по време на аудиторните занимания, е в корелационна зависимост с дефинирания от респондентите активен стил на преподаване на университетските преподаватели (100%). По специалности на обхванатите в изследването студенти се разкрива следната специфика на поведението по време на аудиторни занимания: слушат внимателно и следят презентациите на преподавателите 73%

от жените от специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“, 57% от жените от специалност „Педагогика на обучението по информационни технологии“, 50% от жените и 69% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. Водят си записки по съдържанието на представените теми 27% от жените и 50% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и графичен дизайн“, 43% от жените и 60% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по информационни технологии“, 50% от жените и 23% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. Не се наблюдава силно изразена полова диференциация по отношение на мотивираността и активното поведение на студентите по време на лекционните занимания. Диференцира се рисковата група от 10% студенти, представители на мъжкия пол, от специалности „Педагогика на обучението по информационни технологии“ и „Педагогика на обучението по физическо възпитание“, които се характеризират с неадекватно поведение в аудиторните зали. Тези студенти по време на лекции са разсеяни, ниско мотивирани да възприемат учебното съдържание, което им представя преподавателят. Увлечени са да следят социалните мрежи и дори да изпращат текстови съобщения до свои виртуални приятели. Липсата на концентрация на вниманието върху спецификата на учебното съдържание, с което ги ангажират университетските преподаватели, би възпрепятствала достигането на инсайт (качествения скок от неразбирането към разбирането) за тази група студенти. Това би се отразило негативно върху ефективността на тяхната академична подготовка.

Като фактор, оказващ влияние върху ефективността на академичната подготовка на студентите, би могла да се приеме концентрацията на вниманието на обучаемите в етапа на тяхната самоподготовката за изпити. Към студентите се задава въпросът „Как се подготвяте за изпити?“ с възможност за избор от три отговора: а) уча при пълна тишина; б) уча на фона на музика; в) докато уча, ползвам мобилно устройство, следя социалните мрежи, изпращам съобщения. Резултатите може да бъдат представени по следния начин:

Фигура 4. Обстановка при самоподготовка на студента

Графиката на фиг. 4 разкрива положителна тенденция, съобразно която 83% от респондентите се подготвят за изпити в обстановка, която предполага съсредоточеност и висока концентрация на вниманието върху теоретичния материал по отделните дисциплини от учебния план преподаден от академичните преподаватели. 77% от тях предпочитат да учат при пълна тишина. Не се наблюдава полова диференциация относно предпочитанието на студентите за самоподготовка в условията на тишина. Такъв отговор е регистриран при 40% от жените и при 37% от мъжете. Резултатите посочват, че 13% от респондентите предпочитат да учат на фона на спокойна, релаксираща музика. Това може да се приеме като залог за високо качество и ефективност на тяхната академична подготовка, тъй като релаксиращата музика не води като следствие до ниска степен на концентрация на вниманието към доминантната за студента дейност – учене в етапа на неговата самоподготовка. Дял от 10%, представители само на мъжкия пол от специалности „Педагогика на обучението по информационни технологии“ и „Педагогика на обучението по физическо възпитание“, заемат онези студенти, които не могат да концентрират вниманието си върху учебното съдържание при подготовка за изпит. Те се разсейват от същественото и важното, като по време на самоподготовката си за предстоящите изпити следят социалните мрежи и дори изпращат текстови съобщения. Насочването на вниманието в различни посоки и ангажирането на студента със странични дейности по време на ученето може да се приеме

като предпоставка за ниска ефективност на неговата академична подготовка. Резултатите от емпиричното изследване посочват, че установените 10% студенти, които не могат да се концентрират по време на лекции и отклоняват вниманието си със странични дейности, са същите диференцирани 10%, които изпитват затруднения за концентрация на вниманието си при подготовка за изпит. За тези студенти може да се предположи, че се характеризират с ниска ефективност на своята академична подготовка.

Като фактор, оказващ влияние върху качеството на академичната подготовка на студентите, би могла да се приеме спецификата на стратегията, която прилагат при подготовка за предстоящите изпити. От респондентите се изисква да отговорят на въпроса „Как се подготвяте за предстоящите изпити в университета?“ с възможност за избор между три отговора: а) подготвям се върху всички теми текущо, през целия семестър; б) подготвям се върху всички теми, като уча интензивно няколко дни преди изпита; в) подготвям се върху част от темите в деня преди изпита. Резултатите може да бъдат представени по следния начин:

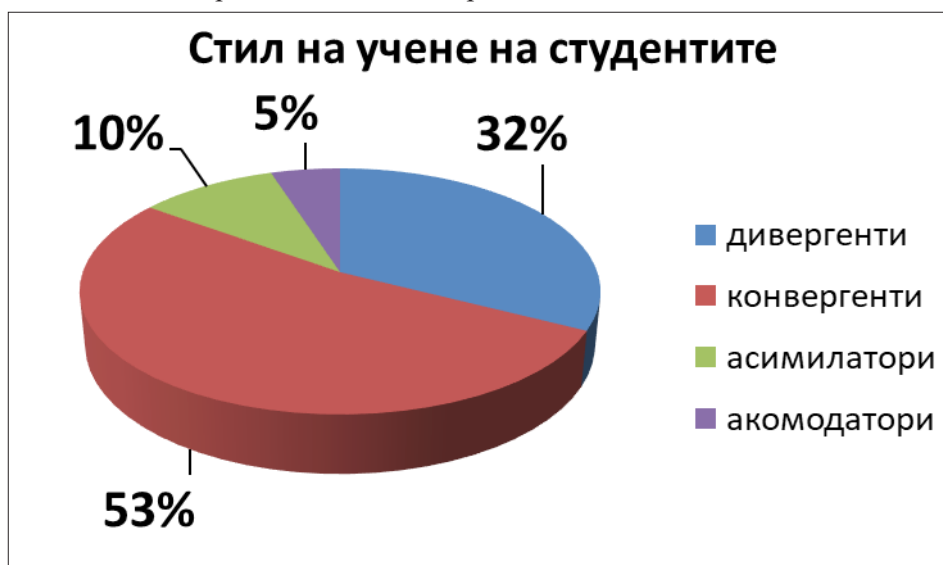
Фигура 5. Стратегия при подготовка за предстоящ изпит

От графиката на фиг. 5 може да се установи, че 28% от респондентите се подготвят върху учебното съдържание текущо, през целия семестър. Такъв отговор е посочен от 10% от представителите на женския пол, включени в изследването, и от 18% от представителите на мъжкия пол. Резултатите посочват, че студентите мъже съумяват да разпределят и да управляват по-ефек-

тивно времето си през целия семестър. Те планират задълженията си така, че регулярно да се подготвят върху учебния материал за предстоящите изпити. Най-висока ефективност на академичната подготовка би могла да се получи, когато студентите усвояват текущо темите, представени от техните преподаватели. Това би им позволило в етапа на самоподготовка да потърсят допълнителни материали по темите, да създадат своя логическа схема на учебното съдържание, да създадат свои презентационни материали по темите, да влязат в ролята на преподавател и да направят в симулативен план свое изложение като пред слушатели и др. Най-голям брой студенти се подготвят за изпити, като учат интензивно целия преподаден през семестъра учебен материал няколко дни преди провеждането на изпита. Техният дял възлиза на 60%. От тях представителите на женския пол са 40%, а тези на мъжкия пол – 20%. Студентите жени, които учат интензивно няколко дни преди изпит, са два пъти повече от студентите мъже, които прилагат тази стратегия при своята самоподготовка за изпит. Тези данни потвърждават установената от изследователската дейност тенденция за по-ефективно разпределение на времето за самоподготовка през целия семестър при представителите на мъжкия пол. За студентите, които се подготвят интензивно върху целия учебен материал няколко дни преди изпита, може да се предположи, че имат мотивация за цялостна подготовка по отделните учебни дисциплини, но нямат ефективна стратегия за управление на времето. Те посвещават ежедневието си на дейности, които не се съвместяват с приоритетната за тях дейност – учене. Отчита се фактът, че възприемането на голям обем учебно съдържание, отличаващо се с академично своеобразие, усвоено за кратък период, не би могло да се характеризира със задълбоченост и трайност, които са измерители на ефективността на ученето. Частично върху избрани теми от учебното съдържание в деня преди изпита се подготвят 12% от респондентите. Такъв отговор е регистриран само при студентите от мъжки пол. Това са 10% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по информационни технологии“ и 2% от мъжете от специалност „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. За тези студенти може да се посочи, че не усвояват в пълнота учебното съдържание по учебните дисциплини, които изучават в университета. Тяхната подготовка се характеризира с фрагментарност, повърхностност, несистемност, ниска ефективност. Резултатите от проведеното изследване, без претенция за представителност, разкриват положителна тенденция, съобразно която студентите, обучаващи се в Педагогическия факултет на Тракийския университет, се характеризират с високо качество и ефективност на своята академична подготовка (90% от респондентите). Те позволяват да се очертае профилът на студента с ниско качество на академична подготовка (10 % от респондентите). Това е мъж във възрастта 19 – 20 години, който се характеризира с ниска концентрация на вниманието както по време на лекции, така също и при самоподготовка. Не

прилага ефективна стратегия за управление на свободното време. Учи несистемно, повърхностно. Подготвя се върху малка част от преподадените теми в деня преди изпита.

Като фактор, който би оказал влияние върху ефективността на академичната подготовка, може да се приеме индивидуалният стил на учене на студентите. От тях се изисква да посочат как най-ефективно учат за изпити. Резултатите може да се представят и анализират по следния начин:

Фигура 6. Индивидуален стил на учене на студентите

От графиката на фиг. 6 става видно, че най-голям дял (53%) заемат студентите, за които е характерен конвергентен стил на учене. От тях 35% са представителите на женския пол и 18% са представителите на мъжкия пол. Разкрива се тенденция, съобразно която почти два пъти повече жени се характеризират с конвергентен стил на ученето в сравнение с мъжете. По време на своята самоподготовка те извършват активна мисловна дейност, за да обработят абстрактната информация. Тази група студенти се характеризира с активно присъствие и по време на представянето на учебния материал от преподавателите и е в корелационна зависимост с дела на студентите, които слушат внимателно и участват в обсъжданията по време на лекции (55%). Втора позиция (32%) заема дялът на студентите с дивергентен стил на ученето. Този стил е характерен за 20% от представителите на мъжкия пол и за 12% от представителите на женския пол. Студентите с дивергентен стил на учене се ангажират лично в познавателния процес и са в корелацион-

на връзка с дела на студентите, които по време на лекции си водят записки върху най-същественото от учебното съдържание (35%). Трета позиция се заема от студентите с асимилиращ стил на ученето – 10% (8% мъже и 2% жени). Последна позиция заемат студентите с акомодиращ стил на ученето – 5% (мъже). Според теорията на Колб за конвергентния стил на учене е характерно, че ученето се извършва в резултат на активна мисловна дейност, обучаемите обработват по рефлексивен път постъпващата абстрактната информация, а за дивергентния стил на учене е характерно, че обучаемите се ангажират лично в познавателния процес и по рефлексивен път обработват постъпващата конкретна информация (Kolb 1984). Тези два стила на учене, които преобладават съобразно самооценката на студентите (съвкупен дял от 85%), могат да се приемат като фактор, отразяващ се положително върху ефективността на академичната подготовка на студентите от педагогическите специалности, тъй като предполагат лично ангажиране на обучаемите в познавателния процес, реализиране на учене, основано на активна мисловна дейност и висока степен на проява на рефлексия.

Заклучение

В резултат на проведеното изследване може да се обобщи, че студентите от педагогическите специалности на Педагогическия факултет на Тракийския университет се характеризират с висока ефективност на своята академична подготовка. За достигането на такава степен на ефективност ключова роля има взаимодействието между двата субекта в образователния процес във висшето училище преподаватели – студенти и качеството на дейностите, които те реализират – преподаване – учене. Ефективността на представяне на академичната проблематика от преподавателите нюансира по безспорен начин ефективността на нейното възприемане от обучаваните студенти.

Получените емпирични резултати от изследователската дейност и теоретичните анализи дават основание като фактори, отразяващи се върху ефективността на подготовката на студентите от педагогическите специалности, да се разглеждат: поведението на обучаемите по време на аудиторни занимания, концентрацията на вниманието при подготовка за изпити, стратегията, която прилагат при своята самоподготовка за предстоящи изпити, уникалният стил на тяхното учене.

Резултатите от проведеното изследване разкриват високо равнище на мотивация на студентите за усвояване на учебното съдържание (90%). В корелационна зависимост се разглеждат ефективността на преподаването и ефективността на ученето. Поставя се акцент върху умението на преподавателите да трансформират външно зададената към студентите мотивация във вътрешна. Да провокират любознателността на обучаемите и желанието им за проява на интерактивност в образователния процес. Преподаването чрез използване на активни методи се разглежда като фактор, който съдейства за оптимизира-

не процеса на разбиране на учебното съдържание и допринася за по-високо качество на академичната подготовка на студентите върху теми, с които те са лично ангажирани. На базата на получените резултати може да се обобщава, че в Педагогическия факултет на Тракийския университет се осъществяват гравитна взаимовръзка и ефективно взаимодействие между преподавателите и студенти, което е залог за високо качество на академичната подготовка на бъдещите педагози.

Установява се малък брой студенти (10%), които се характеризират с неефективност на академичната подготовка. Неадекватното поведение на студентите по време на лекции, липсата на концентрация на вниманието върху представения от преподавателите теоретичен материал затрудняват процеса на разбирането и оказват негативно влияние върху качеството на ученето. Въпреки малкия дял на тези студенти е необходимо университетските преподаватели да положат допълнителни усилия за мотивирането им и за провокиране на желанието им за активно взаимодействие в академична среда. Обстановката, при която студентите се подготвят за изпити, се разглежда като фактор на ефективността на академичната подготовка, тъй като тя оказва значимо влияние върху концентрацията на вниманието на обучаемите. Разсейването със странични дейности по време на ученето намалява неговата ефективност.

Резултатите от изследователската дейност разкриват положителна тенденция за ефективно управление на времето и подготовка на обхванатите в изследването студенти върху целия преподаден учебен материал (съвкупен дял 88%). Стратегията на студентите при подготовка за изпит се разглежда във взаимовръзка с ефективността на тяхното учене. Умението за целесъобразно управление на времето съдейства студентите да се подготвят текущо, през целия семестър, върху всички теми, представени от академичните преподаватели, и е залог за високо качество на тяхната подготовка.

Ефективността на академичната подготовка на студентите се влияе от стила на тяхното учене. Съответствието между стила на преподаване и стила на учене би облекчило процеса на разбиране и би съдействало за формиране на трайни и задълбочени академични знания, умения, компетентности. Получените резултати от изследователската дейност разкриват преобладаващ конвергентен и дивергентен стил на учене при студентите от Педагогическия факултет на Тракийския университет (съвкупен дял от 85%). Ангажирането с активна мисловна дейност при обработката на абстрактната информация, както и личностното ангажиране в познавателния процес, характерни за представителите на горепосочените стилове на учене, биха допринесли за високо качество и ефективност на академичната подготовка на студентите.

Познаването на тези фактори от университетските преподаватели би спомогнало за прилагане на „идеална“ технология на преподаване, съобразена с

преобладаващия стил на учене на студентите. Би съдействало за стимулиране и мотивиране на активна позиция на обучаемите в аудиторните зали, за оптимизиране на междусубектните взаимодействия в процеса на обучение. Би оказало своите положителни проекции върху качеството на самоподготовка на студентите чрез повишаване на тяхната мотивация за овладяване на знания, умения, компетентности в академична среда.

ЛИТЕРАТУРА

- АНДЕРСОН, ДЖ., 2002. *Когнитивная психология*. СПб.: Питер. ISBN 5-272-00216-4.
- АНДРЕЕВ, М., 2001. *Процесът на обучението. Дидактика*. София: Св. Климент Охридски. ISBN 954-07-1543-1.
- БЛИНОВ, В.М., 1976. *Ефективност обучение*. Москва: Педагогика.
- ГОСПОДИНОВ, Б., 1998. *Ефективност на обучението. Същност и отделни аспекти на осъществяване*. Пловдив: СЕМА 2001. ISBN 954-8833-03-4.
- ДЕЛИБАЛТОВА, В., 2004. *За обучението. Между даденото и търсеното*. София: Лик. ISBN 954-607-624-4.
- ДЕЛОР, Ж., 1996. *Образованието – скритото съкровище*. Париж: ЮНЕСКО.
- ЖЕЛЯЗКОВА, З., 2023. *Комуникация, афект и учене в класната стая*. Педагогика, Т. 95, № 3, с. 333 – 352. ISSN 0861-3982 (Print), ISSN 1314-8540 (Online),
- КРЪСТЕВА, А., 2004. *Иновации в училищното образование*. В. Търново: Астарта. ISBN 954-8324-56-3.
- МАРКОВ, К., 2007. *Психология*. Шумен: Епископ Константин Преславски. ISBN 978-954-577-412-6.
- РАДЕВ, П.; ЛЕГКОСТУП, П.; АЛЕКСАНДРОВА, А., 2012. *Основи на училищната педагогика*. Пловдив: Фабер. ISBN 978-954-400-560-3.
- СТЪРНБЪРГ, Р., 2012. *Педагогическа психология*. София: Изток – Запад. ISBN 9786191523559.
- ЧАВДАРОВА-КОСТОВА, С.; ДЕЛИБАЛТОВА, В.; ГОСПОДИНОВ, Б., 2012. *Педагогика*. София: Св. Климент Охридски. ISBN 978-954-07-3407-1.
- ШИВАЧЕВА-ПИНЕДА, И., 2023. *Спиралата общество-образование*. Педагогика, Т. 95, № 3s, ISSN 0861-3982 (Print), ISSN 1314-8540 (Online), с. 27 – 41.
- KOLB, D. A., 1984. *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. ISBN 0132952610

WEINSTEIN, K., 1988. *Action Learning. A Practical Guide*. London: Gower. ISBN 0566080974.

REFERENCES

- ANDERSON, J., 2002. *Cognitive Psychology*. St. Petersburg: Piter. ISBN 5-272-00216-4.
- ANDREEV, M., 2001. *The learning process. Didactics*. Sofia: St. Kliment Ohridski [in Bulgarian]. ISBN 954-07-1543-1.
- BLINOV, V.M., 1976. *Effectiveness of training*. Moscow: Pedagogy.
- CHAVDAROVA-KOSTOVA, S.; DELIBALTOVA, V.; GOSPODINOV, B., 2012. *Pedagogy*. Sofia: St. Kliment Ohridski [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-3407-1.
- DELIBALTOVA, V., 2004. *About education. Between the given and the sought*. Sofia: Lik [in Bulgarian]. ISBN 954-607-624-4.
- DELORE, J., 1996. *Education – the hidden treasure*. Paris: UNESCO.
- GOSPODINOV, B., 1998. *Effectiveness of training. Essence and individual aspects of implementation*. Plovdiv: SEMA 2001 [in Bulgarian]. ISBN 954-8833-03-4
- KOLB, D. A., 1984. *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. ISBN 0132952610.
- KRASTEVA, A., 2004. *Innovations in school education*. V. Tarnovo: Astarta [in Bulgarian]. ISBN 954-8324-56-3.
- MARKOV, K., 2007. *Psychology*. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski [in Bulgarian]. ISBN 978-954-577-412-6.
- RADEV, P.; LEGKOSTUP, PL.; ALEXANDROVA, A., 2012. *Basics of school pedagogy*. Plovdiv: Faber [in Bulgarian]. ISBN 978-954-400-560-3.
- SHIVACHEVA-PINEDA, I., 2023. The spiral society-education. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 95, no. 3s [in Bulgarian]. ISSN 0861-3982 (Print), ISSN 1314-8540 (Online), pp. 27-41.
- STERNBERG, R., 2012. *Pedagogical Psychology*. Sofia: Iztok-Zapad[in Bulgarian]. ISBN 9786191523559.
- WEINSTEIN, K., 1988. *Action Learning. A Practical Guide*. London: Gower. ISBN 0566080974.
- ZHELIAZKOVA, Z., 2023. *Communication, affect and classroom learning*. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 95, no 3, pp. 333 – 352 [in Bulgarian]. ISSN: 0861-3982 (Print), ISSN 1314-8540 (Online).

EFFICIENCY OF THE ACADEMIC TRAINING OF THE STUDENTS FROM THE PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Abstract. The article presents the problem of the quality of academic training of pedagogical students. A two-way interrelation between the activities of the two subjects in the learning, teaching-learning process, which influence its effectiveness, is analyzed. The purpose of the conducted research is to establish how the preparation of students is implemented in an academic environment. Factors that have an impact on the effectiveness of learning are differentiated. As a result of the research, a high degree of motivation for active participation of the students in the lecture hours is established. Self-preparation for upcoming exams in conditions of full concentration of attention are studies as well the targeted efforts to form knowledge, skills and competences on all the teaching material taught by the lecturers depending on the prevailing convergent learning style.

Keywords: education; teaching; learning; efficiency

✉ **Prof. Dr. Mariya Teneva**

ORCID iD: 0000-0002-6397-4828

Faculty of Education

Trakia University

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: mariya.teneva@trakia-uni.bg